

2004-09-27

Socialdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Remissvar SOU 2003:91 - Äldrepolitik för framtiden
100 steg till trygghet och utveckling med en åldrande befolkning
Slutbetänkande av den parlamentariska äldreberedningen SENIOR 2005 (SOU 2003:91)

Svensk Biblioteks förening har anmodats att yttra sig över rubricerade betänkande.

Svensk Biblioteks förening vill med anledning av detta anföra följande.

Sammanfattning

Svensk Biblioteks förening har med stort intresse tagit del av den omfattande och intressanta utredningen kring äldrepolitik för framtiden, där även bibliotekens viktiga roll i flera avseenden belyses. Mycket av utredningens tankar är lätt överförbara på biblioteken, som rum och funktioner och verksamhet. Det man önskar uppnå av människovärde, människans värde och väl, är biblioteken utmärkta samarbetspartner kring.

Biblioteken vänder sig till alla och har många äldre brukare. Enligt Bibliotekslagen har alla medborgare rätt till biblioteksservice och biblioteken skall också särskilt se till personer med funktionshinder och till personer med utländsk bakgrund. Det är viktigt att hela livet kunna fortsätta att utvecklas som människa. Att läsa, lyssna på musik, se på film kan bidra till att vi utvecklas och ge oss nya dimensioner av livet, ofta i gemenskap och samtal med andra människor.

Biblioteken är mötesplatser för människor i olika åldrar och skall ge service till alla. Det innebär bland annat en riktad service till främst äldre och funktionshindrade. Biblioteken erbjuder böcker i olika former och andra medier. Den uppsökande verksamheten är i starkt behov av att stärkas. För den som inte har någon möjlighet att ta sig till biblioteket behöver servicen med Boken komma finnas, med hemsändning av böcker och andra medier enligt önskemål från brukaren. Tillsammans med annan uppsökande verksamhet har denna service i besparingstider skurits ner i många kommuner, vilket också uppmärksammas i utredningen. En ny tydligare skrivning i Bibliotekslagen om kommunernas ansvar för biblioteksservice till äldre behövs enligt vår mening. I utredningen nämns Kulturrådets utredning "Bibliotekens särskilda tjänster" och den idéskrift,

”Likvärdig service: bibliotekens tjänster till äldre och funktionshindrade” som givits ut av Svensk Biblioteksforening och Bibliotekstjänst. Vi vill även här hänvisa till dessa skrifter.

Folkbiblioteken arbetar aktivt med hjälp av bidrag från Kulturrådet på att göra all service tillgänglig för funktionshindrade senast år 2010. Tillgängliga bibliotek handlar om såväl fysisk miljö, verksamhet och information. Det är bland annat viktigt att biblioteken har resurser för att kunna hålla öppet på tider som passar äldre. Högskolestuderande med funktionshinder har rätt till likvärdig service. Vi hänvisar till lagen om lika behandling av studenter inom högskolan.

Fler möjligheter för biblioteken till forskningsuppdrag och projekt välkomnas. Av största vikt är att vårdutbildningarna tar upp perspektiv kring vad kultur kan ge oss alla och kring samband mellan kultur och hälsa samt att de informerar de studerande om bibliotekens och övriga kulturinstitutioners tjänster och utbud för äldre, sjuka och funktionshindrade. Vi föreslår att Kulturrådet, Socialstyrelsen, Skolverket, Högskoleverket och Svensk Biblioteksforening får i uppdrag att diskutera möjligheter att föra in dessa moment i berörda kursplaner.

Verksamhet med kulturombud inom äldreomsorgen och läsombud inom omsorgen är ovärderliga för de äldre som berörs. Verksamheterna behöver på olika sätt stärkas och utvecklas samt spridas till fler kommuner.

Det är viktigt att erfarenheter från forskning, projekt och verksamheter i kultur i vården-frågor sprids och kommer vardagsvården till godo. Först när all vårdpersonal känner till glädjen och nyttan för äldre med läsning och övrig kultur kan detta bli en naturlig del av vården. Krav finns på ökad kunskap bland beslutsfattare och personal inom vård och omsorg samt på kultursidan.

Vi värnar om bibliotekariers kompetens vad gäller bokkännedom, sekretess och lyhördhet inför äldres önskemål om litteratur och läsning. Samtidigt välkomnar vi frivilligarbete med högläsning, ledsagning med mera bland äldre inom vården.

Integrering av äldre invandrare i bibliotekens verksamhet är oerhört viktig och det är nödvändigt att biblioteken aktivt verkar för att detta skall bli verklighet.

Biblioteken har aktivt utbildat äldre i sökning på Internet och datorhandhavande. På biblioteken finns datorer och personal som kan använda dem, något som uppskattas mycket av äldre. Seniorsurf har varit mycket framgångsrikt och en start för olika typer av datorutbildning för äldre på folkbibliotek. Vi välkomnar möjligheten för biblioteken att söka bidrag från Kulturrådet att öka datorkunskap bland äldre och att biblioteken ses som en viktig arena för att föra ut ny teknik.

Den nya talboken på cd-rom, DAISY, är en ny teknik som äldre tagit till sig och där biblioteken informerat och demonstrerat nya spelare och ett nytt söksystem. Det som hindrat en snabb övergång till det nya bättre systemet är att spelare inte skrivits ut av landstingens syncentraler, speciellt inte till äldre. Det är oerhört viktigt att äldre inte diskrimineras utan att alla får möjligheten att använda en ny och bättre teknik som inte är svår.

Vi ser ökad delaktighet för bland annat äldre i kulturverksamhet som en viktig del i folkhälsomålen, målområde 1.

Vi föreslår att kultur- och socialnämnder och respektive förvaltningar eller motsvarande skall samarbeta kring mål och handlingsplaner för kulturell stimulans till de äldre och funktionshindrade, som använder sig av vård och omsorgsservice.

Biblioteken måste verka för att öka möjligheterna till möten mellan människor över generationsgränserna.

Vi vill även hänvisa till vårt tidigare remissyttrande till betänkandet "Riv ålderstrappan!".

Yttrande

Förslag nr 1. 3.4.1 Nationella mål

Nya nationella mål för äldrepolitiken: *Trygghetsmålet* och *Utvecklingsmålet*.

Det är viktigt att hela livet kunna fortsätta att utvecklas som människa. Att läsa, lyssna på musik, se på film kan bidra till att vi utvecklas och ge oss nya dimensioner av livet, ofta också i gemenskap och samtal med andra människor. Biblioteken erbjuder böcker, tidningar och tidskrifter, musik och film på medier som cd, dvd, video med mera.

Tillgängliga bibliotek handlar om såväl fysisk miljö, verksamhet som information. Det är viktigt att biblioteken har resurser för att kunna hålla öppet på tider som passar äldre och att biblioteksfilialer finns i bostadsområden med många äldre. Det finns ett stort värde i att de äldre så länge som möjligt skall kunna ta sig till biblioteket, både för deras egen skull och för att inte alltför många invånare skall ha behov av en mer individuell service.

Förslag nr 3 3.5.1 Strategi

Folkbiblioteken är till för alla och passar väl in i begreppet mainstreaming. Barn, ungdomar och äldre är de grupper som bäst behöver bibliotek med bra öppettider och bra geografisk spridning. En riktad basverksamhet behövs för de äldre som inte kan ta sig till biblioteket, till exempel Boken kommer-service och biblioteksverksamhet på särskilda boenden. Många äldre behöver också speciella medier som storstilsböcker och talböcker på grund av försämrad syn. Dessa specialmedier finns endast på biblioteken; de kan alltså inte köpas i bokhandeln. För att äldre skall ha tillgång till böcker och andra medier behöver dessa verksamhetsgrenar stärkas. En möjlighet är att tydligare skriva in dem i Bibliotekslagen. Bibliotekslagens § 8 skulle kunna ersättas med följande fyra paragrafer:

Ny paragraf

Alla bibliotek skall ägna särskild uppmärksamhet åt människor med funktionshinder genom att erbjuda litteratur och service särskilt anpassade för deras behov.

Ny paragraf

Folkbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt äldre med behov av särskild biblioteksservice i hemmet eller i särskilt boende.

Ny paragraf

Landstingen har ansvar för att sjuka som vistas på landstingens vårdinrättningar får tillgång till biblioteksservice.

Ny paragraf

Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt litteraturförsörjningen till kommuninvånare som talar andra språk än svenska.

Förslag nr 10. 3.5.4 Internationellt erfarenhets- och kunskapsutbyte

Inom biblioteksvärlden förekommer många internationella kontakter. I den internationella biblioteksorganisationen IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) deltar Svensk Biblioteksförning och de svenska biblioteken livligt och för ut svenska erfarenheter. En sektion inom IFLA arbetar med uppsökande biblioteksverksamhet som bland annat vänder sig till äldre. Det nordiska samarbetet med överläggningar och konferenser om Kultur i vården och om forskning kring sambanden mellan kultur och hälsa är livaktigt. Det är viktigt att detta arbete får resurser för att kunna fortsätta, inte minst för att föra ut olika forskningsrön kring kultur och hälsa.

Förslag nr 21. 4.3.3 Äldres inflytande och delaktighet i kulturlivet

Det är viktigt och en demokratisk rättighet för alla att vara delaktiga i kulturlivet och kunna påverka detta. Det är viktigt att äldre finns med i kommunernas beslutsprocess och kan påverka kulturpolitik, biblioteks öppettider, servicegrad etcetera. Pensionärsråden och även enskilda äldre måste få möjlighet att yttra sig när större ändringar planeras i verksamhet eller lokaler. Med ett tillgängligt bibliotek kan fler äldre komma dit och använda dess utbud och tjänster. Det är viktigt att utgå från vars och ens intressen och förutsättningar. För såväl individen som samhället är det av stor vikt att uppmärksamma de samband mellan kultur och hälsa som påvisats sedan länge.

Förslag nr 24. 4.3.3 Lokalt arbete för äldres delaktighet

Vi vill åter betona vikten av att biblioteken är tillgängliga för sina besökare och att de har en riktad basservice till de invånare som på grund av hög ålder, sjukdom eller funktionshinder inte kan komma till biblioteket. Bibliotekens uppsökande verksamhet har i många kommuner skurits ned och behöver byggas upp igen. Metoder och arbetsätt är väl utprovade. Samtidigt har man i olika projekt under senare år prövat nya metoder. Ett uppdrag till Kulturrådet att sprida olika erfarenheter välkomnas. En kommunal prioritering av dessa tjänster för äldre behövs, med utgångspunkt i en ny skrivning i Bibliotekslagen (se förslag 3).

Förslag nr 25. 4.3.3 Forskning kring äldre människors användning av sin fria tid

Svensk Biblioteksförning välkomnar fler forskningsuppdrag och projekt kring äldre, åldrande, främjande av äldres delaktighet, kultur och hälsa med mera. Biblioteken och biblioteksutbildningarna deltar gärna i forskningen. Det är inte minst viktigt att titta på äldre invandrares möjligheter till ett aktivt deltagande i kulturlivet och hur det kan främjas.

Det är också av största vikt att vårdutbildningarna tar upp perspektiv kring vad kultur kan ge oss alla och kring sambanden mellan kultur och hälsa. Det borde vara självklart att blivande vårdpersonal och arbetsledare inom vård och omsorg skall känna till den offentliga kulturverksamhet som erbjuds äldre, sjuka och funktionshindrade. Det handlar bland annat om folkbibliotekens uppsökande verksamhet, om sjukhusbibliotekens service till patienter, om specialmedier som

talböcker, LL-böcker, storstilböcker, video/cd på teckenspråk med mera. För individen är det oerhört viktigt och utvecklande att få del av kultur. En viktig samhällsekonomisk aspekt är också att människor enligt långvarig forskning blir friskare av att ta del av olika former av kultur och att alltså kostnaderna för vård och omsorg minskar. Vi föreslår att Kulturrådet, Socialstyrelsen, Skolverket, Högskoleverket och Svensk Biblioteksörening får i uppdrag att diskutera möjligheter att föra in dessa moment i berörda kursplaner.

Människan består av både kropp och själ. Kulturell och intellektuell stimulans i enlighet med den enskildes önskemål och intressen skall vara en naturlig del av vård och omsorg. Varje enskild person i särskilda boenden har rätt till en god livskvalitet. Vissa kommuner har sedan länge en verksamhet med kulturombud inom äldreomsorgen. Sedan tio år finns verksamheten i ett helt län, Sörmland, där länsbiblioteket varit drivande och genomfört ett antal utbildningsdagar genom åren, i inledningsskedet för all vårdpersonal och därefter för kulturombud och ansvariga. Kulturombuden arbetar nära de äldre och är en länk mellan bland annat biblioteket och de äldre. Ytterligare kunskap om vikten av kultur i vården och om sambanden mellan kultur och hälsa behövs bland beslutsfattare, arbetsledare och personal såväl inom vården som på kultursidan. På många håll får kulturombuden arbeta i motvind och ges inte möjlighet att delta i fortbildning och träffar. Detta innebär givetvis att de äldre i särskilda boenden får mindre del av gemenskap samt av kulturell och intellektuell stimulans.

Verksamheten med läsombud inom omsorgen som byggts upp i landet med stöd av bland andra Centrum för Lättläst har i många kommuner stora svårigheter att få stöd från berörda parter, bland annat chefer inom omsorgen. Ytterligare kunskap om kultur i vården och om sambanden mellan kultur och hälsa behövs även här, både inom omsorgen och på bibliotekssidan. Läsombuden ges i många fall inte möjlighet att delta i fortbildning och träffar. Ansvar för att arrangera dylika träffar i kommunerna skall enligt överenskommelse delas mellan omsorgen, biblioteket, FUB och ett studieförbund och här brister det ofta i engagemang, inte minst från omsorgens sida. Ett regionalt ansvar för att fortbilda de kommunalt ansvariga skall ligga på Läns-FUB, länsbiblioteket, landstingets handikappansvariga, kommunförbundets länsavdelning, ett distriktsstudieförbund eller motsvarande institutioner eller organisationer. Om denna kedja inte fungerar är risken stor att konsekvenserna blir att läsombuden slutar med sitt arbete med att med jämna mellanrum läsa högt ur lättlästa texter i böcker och tidningar för boende med utvecklingsstörning på gruppboendena, däribland många äldre. Detta är i många fall dessa människors enda möjlighet till information och läsning.

Förslag nr 26. 4.3.3 Frivilligarbete

Det är viktigt, som vi ser det, att betona att frivilligkrafter inte skall ersätta exempelvis bibliotekariers arbete med Boken kommer, med biblioteksservice på sjukhus, sjukhem eller dylikt, med krav på allsidig bokkännedom, sekretess och lyhördhet för olika önskemål om litteratur och läsning. Frivilligt arbete bland äldre, gärna utfört av äldre, välkomnas när det gäller uppgifter som nu ofta inte kan utföras inom offentlig verksamhet, som högläsning, ledsagning med mera.

Förslag nr 27. 4.3.3 Tillgänglighet 2010

Folkbiblioteken arbetar med stöd av Kulturrådet på att göra alla huvudbiblioteks lokaler tillgängliga till 2010. Checklistor och utredningar har tagits fram i projekt, bland annat av Länsbibliotek Sörmland och Regionbibliotek Västra Götaland,

också här med stöd av Kulturrådet. Åtgärdsplaner skall göras i kommunerna senast under 2005 enligt krav från Kulturrådet. Det är viktigt att kommunala bibliotek får medel för att göra nödvändiga anpassningar i lokalerna. Kunskaper om vad som behöver göras finns. För bibliotekens del gäller också att åtgärdsplanerna skall innefatta tillgänglighet till verksamhet och information.

Högskolebiblioteken måste också göra motsvarande genomgångar och därefter genomföra nödvändiga förändringar. Medel ur statsbudgeten måste finnas för åtgärderna. Studenter med funktionshinder skall ha samma tillgång till bibliotekens resurser som övriga högskolestuderande. Vi hänvisar här till lagen om högskolestudenters rätt till lika behandling.

Förslag nr 35. 4.4.3 Integration av äldre invandrare

Biblioteken har litteratur på invandrarspråk och flera bibliotek har provat olika sätt att nå äldre invandrare. Här har biblioteken en unik möjlighet att erbjuda böcker, tidningar och annat material på invandrarnas egna språk. Biblioteket är en viktig mötesplats för många invandrare. Det är också viktigt att biblioteken i samarbete med olika föreningar inbjuder till träffar och program, inte minst med tanke på äldre invandrare. Integrering av äldre invandrare i bibliotekens verksamhet är oerhört viktig och det är nödvändigt att biblioteken aktivt verkar för att detta skall bli verklighet. Bibliotekslagens § 8 innehåller en kortfattad formulering om böcker för invandrare. Se förslag på nya paragrafer (under förslag 3), där service till invandrare får en egen paragraf.

Förslag nr 47. 5.3.3 Ny teknik och äldre

Seniorsurf på biblioteken har under de år det pågått blivit mycket populärt. De äldre som lärt sig att använda Internet dessa dagar har sedan i stor utsträckning kommit tillbaka till biblioteken och använt bibliotekens datorer. På det sättet får de stöd och instruktioner för att gå vidare och lära sig mer. Ett problem med egen dator är att man inte har support eller någon att fråga. Många bibliotek har haft kursverksamhet för äldre och speciella datorer eller tider för äldre med stöd. Med ett nytt bidrag från Kulturrådet skulle biblioteken kunna fördjupa denna utbildning och rådgivning. Vi välkomnar att biblioteken ses som en viktig arena för att föra ut ny teknik bland äldre.

Den nya digitala talbokstekniken, DAISY-systemet, ger stora möjligheter till sökning i talböckerna, som i de flesta fall ryms på en skiva. Biblioteken har tillsammans med Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, introducerat låntagarna i att använda de nya spelarna med fler finesser än de gamla. Det har gått utmärkt och TPB har exempel på 95-åringar som använder datorer och/eller de nya spelarna. Ett stort problem är att landstingens syncentraler inte förskriver tillräckligt många spelare till läshandikappade, speciellt äldre. Det finns politiker som anser att läsning bara är en fritidssysselsättning som den enskilde får ansvara för. Här behövs ytterligare kunskap om allas rätt till information, fack- och skönlitteratur. En stark skrivning angående äldres rätt att få tillgång till ny teknik behövs. Äldre kan hantera teknik som de anser väsentlig för dem.

Förslag nr 50. 6.2.3 Förebyggande hälsoarbete

Arbetet kring kultur i vården-frågor som bedrivs av landsting och kommuner och via konferenser inom Norden är ett förebyggande hälsoarbete. Forskning bedrivs på flera håll, till exempel i Stockholms läns landstings fleråriga projekt "Kultur i vården och vården som kultur". Det är viktigt att erfarenheterna från detta och andra projekt verkligen kommer vardagsvården till godo. Erfarenheter och

metoder från verksamheterna med kulturombud och läsombud (se förslag 25) är också väl värda att ta del av och diskutera. Bland annat ställs här krav på ökad kunskap om kultur i sig och om sambanden mellan kultur och hälsa bland beslutsfattare och personal, såväl inom vård och omsorg som på kultursidan samt inom vårdutbildningarna.

Vi välkomnar de nya indikatorer inom hälsoområdet som nämns på sidan 331 i utredningen, bland annat utnyttjande av kulturutbud. Vi ser ökad delaktighet i kulturverksamhet som en viktig del i folkhälsomålen, målområde 1 kring delaktighet och inflytande i samhället.

När det gäller samverkansformer vill vi anknyta till det förslag som Svensk Biblioteksförening framförde i skriften "Likvärdig service", som nämnts ovan. Vi föreslår att kultur- och socialnämnder och respektive förvaltningar eller motsvarande i kommunerna skall samarbeta kring mål och handlingsplaner om kulturell stimulans för de äldre och funktionshindrade, som använder sig av vård- och omsorgsservice. I budget- och handlingsplaner kan man spalta upp vad respektive förvaltning skall ansvara för.

Förslag nr 51. 6.2.3 Kunskaper hos nyckelgrupper

Vi vill åter betona vikten av ökad kunskap bland beslutsfattare och personal inom socialtjänst, hälso- och sjukvård samt på kultursidan om betydelsen av kultur för äldre och om sambanden mellan kultur och hälsa. Inte minst viktigt är det att man i kursplaner för vårdutbildningarna, såväl på gymnasier som högskolor, för in moment om kultur, om samhällets kulturutbud för äldre och funktionshindrade samt om sambanden mellan kultur och hälsa.

Förslag nr 52. 6.2.3 Förebyggande hembesök

Det är viktigt att man vid förebyggande hembesök tar upp och presenterar exempel på service från kommunen, till exempel olika typer av uppsökande biblioteksservice. Här finns en möjlighet att arbeta sektorsöverskridande inom kommunerna. Biblioteken har också information om sin verksamhet på olika invandrarspråk.

Förslag nr 68, 71 och 72. 6.5.2 Aktivt åldrande

Vi hänvisar till de resonemang vi fört på olika punkter ovan kring kultur, samverkan, samband mellan kultur och hälsa, behov av ökad kunskap med mera. Vi vill ytterligare betona att beslutsfattare och personal inom vården behöver utbildning i kultur- och biblioteksfrågor för att kunna samverka med kulturförvaltningen i kommunen, likaväl som beslutsfattare och personal inom kultursidan behöver mer kunskap om frågor kring äldre, vård och äldreomsorg. Information om tjänster och utbud måste ges av den vårdpersonal som har kontakt med den äldre. En väl utprövad verksamhet finns och kan vara utgångspunkt för en diskussion om olika frågor som berör äldres rätt och möjligheter till meningsfulla aktiviteter, i enlighet med de äldres önskemål och intressen.

Viktigast är att alla vårdutbildningar tar upp moment med Kultur i vården, som det beskrivits ovan under förslag 25. Först när all vårdpersonal känner till glädjen och nyttan för äldre med läsning och övrig kultur kan detta bli en naturlig del av vården och vårdarbetet och sprida sig inom hela vårdapparaten. Grunden måste vara respekten för den äldres önskemål och behov.

Förslag nr 76, 78 och 80. 7.3 Öka möjligheterna till möten mellan människor över generationsgränser

Biblioteken är mötesplatser för människor i olika åldrar. Verksamheten vänder sig till alla, men med riktade program för barn, ungdomar och äldre. På vissa bibliotek förekommer program där äldre berättar eller läser högt för barn och ungdomar. Det är viktigt att detta även sker på invandrarspråken. Goda exempel finns från bland annat Tensta bibliotek inom Stockholms stadsbibliotek. Svensk Biblioteksförning föreslår att biblioteken får möjlighet att hos Kulturrådet söka medel för nya projekt, där olika generationer kan mötas.